

сторони сектантського руху, яких не вистачало Православній церкві: «Ми не можемо відвертатися від тих особливостей сектантства, які характеризують його внутрішнє життя: вони давно мають правильно організовану громаду, до побудови якої ми тільки тепер переходимо, але зробити це нам поки-що не вдається. Справа благодійництва, справа загального народного співу, справа проповідництва, що часом переходить до дивовижних чутливих розмов про Господа, – у них зазвичай скрізь і завжди, у якому товаристві вони не знаходились, говорити про Господа, про Його любов, турботу, спокуту, підтверджуючи це все словами з маленької книжечки Нового Заповіту, яка завжди з ними, з якою вони ніколи не розлучаються. Хіба це не позитивні риси сектантства?» [4, с. 310–311].

Отже, причини посилення сектантства у площині негативних явищ православ'я і позитивних сектантства, що лежали на поверхні, явно вказували на необхідність нормалізації та зміни насамперед життя православної церкви. Але православні, у тому числі й обновленці, відмовились від проведення серйозних реформ, вдалися фактично до старих методів боротьби із сектантським рухом – виключно викривного та полемічного характеру. Між тим традиційна полеміка в нових суспільно-релігійних реаліях виявилась неефективною.

Список використаних джерел

1. Бернацький В. Релігійні настрої православного населення на Волині-Житомирщині у 1920-х рр. Режим доступу: http://histans.com/JournALL/green/green_2012_15/15.pdf.
2. Бондаренко В. Церковникам не дають відсіч / В. Бондаренко // Радянська Волинь. – 1929. – № 47. – С. 18.
3. Жилюк С. І. Обновленська церква в Україні (1922–1928) / С. І. Жилюк. – Рівне: РДГУ, 2002. – 384 с.
4. Жилюк С. І. Сектанти України та Волині в 20-х роках ХХ ст. / С. І. Жилюк // Житомирщина на зламі тисячоліть: Науковий збірник «Велика Волинь». Т. 21. – Житомир, 2000. – С. 162.
5. Киридон А. М. Час випробувань: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917–1930-х рр. / А. М. Киридон. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
6. Петрушко В. Автокефалистские расколы на Украине и проблема их преодоления: канонический аспект. – Режим доступу: http://www.edms.org/index2.php?option=com_content&task=view&feid=250&pop=1&page=0&Itemid=70.
7. Подлинный лик сектантства // Вестник Священного Синода Православной Российской Церкви. – 1927. – № 3 (16). – С. 7–12.
8. Ульяновський В. Історія Церкви та релігійної думки в Україні / В. Ульяновський. – Кн. 2. – К.: Либідь, 1994. – 324 с.

Yuliia Novak

THE ORTHODOX CHURCHES' ATTITUDE TO THE TERM «SECTARIANISM» IN VOLYN AND ZHYTOMYR REGION IN THE 1920'S.

This article analyzes the position of the Orthodox churches to sectarian movement in Volyn and Zhytomyr region in the 1920's .; were explored the reasons about increasing the number of sectarian communities; were observed the main methods of polemic against «sectarianism».

Key words: *Volyn, Zhytomyr, Orthodox churches, obnovenstvo, sectarianism.*

Георгій Филипович (м. Київ)

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА АМЕРИКИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ПРОЦЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДІАСПОРИ

У статті аналізується роль УПЦ Америки в процесах національної ідентифікації українців діаспори. Виявляються особливості емігрантського релігійного буття, роль церкви в збереженні та становленні українськості та конфесійності мігрантів в іноетнічних та поліконфесійних умовах.

Ключові слова: *Православна церква Америки, національна ідентифікація, релігійна ідентичність, українці діаспори.*

Визначаючи націю або національну ідентичність, ще донедавна дослідники замовчували чи навіть заперечували роль релігійного фактора в процесі їх формування. Неупереджене вивчення реальної історії діаспори переконують в тому, що саме церква для українських емігрантів стала тією інституцією, яка зберегла

українців як народ на чужині. Об'єктивне знання про діяльність Української православної церкви Америки подолає існуючі стереотипи в науці та суспільній свідомості щодо буржуазно-націоналістичної природи діаспорчан та українських церков за кордоном.

Мета статті – на основі опрацьованих джерел та аналітичної літератури дослідити роль Української Православної Церкви Америки у формуванні релігійної ідентичності українців діаспори.

Поява православ'я в Америці пов'язана із російськими ченцями у XVIII ст. Подальша складна історія цієї конфесії на континенті неодноразово зазнавала перепідпорядкувань, географічного розширення, етнічного урізноманітнення і кількісного зростання. Православ'я ніколи тут не було і не буде організаційно єдиною інституцією, хоча конфесійно воно достатньо чітко означено, завжди себе ідентифікувало як східне християнство, орієнтоване на ту чи іншу етнокультурну спільноту багатоманітної Америки.

Говорячи про Українську православну церкву Америки, ми маємо на увазі певну кількість громад різних юридичних підпорядкувань, які є результатом не тільки природного розвитку православ'я в Америці, але й потужних впливів з боку різних держав та різних православних церков. Тут, як і в усьому світі, боротьба за православних віруючих американського континенту точилася між Росією та Константинополем, між РПЦ та Константинопільським Патріархатом. Не вдаючись в цю трагічну історію взаємин, які тривають і досі, будемо мати на увазі 1) Українську Православну Церкву в Канаді, яка почала організовуватися наприкінці XIX – початку XX ст. була офіційно заснована у 1918 р. в м. Саскатун під назвою «Українська греко-православна церква Канади» і яка у нинішньому вигляді існує з 1951 р. (Церква митрополита Івана Огієнка); 2) Українська православна Церква у США, що з'явилася в результаті поборових рішень про об'єднання Американсько-української православної Церкви у США під проводом архієпископа Іоанна (Теодоровича) та Української православної Церкви в Америці, яку очолював архієпископ Мстислав (Скрипник) і яка отримала автокефалію від РПЦ у 1970 р.; 3) окремі нечисельні парафії православних церков різної юрисдикції, зокрема Української Автокефальної Православної Церкви (Собороправної) чи Американської Карпато-Руської Православної єпархії у США (Константинопольський Патріархат). Сьогодні ці церкви представлені відомими парафіями (парафія святого Володимира, Лос-Анджелес, парафія святого Архангела Михаїла, Сан-Франциско), храмами, соборами (наприклад, собор Пресвятої Трійці у Вінніпегу), навчальними закладами (Колегія св. Андрія у Вінніпезі; Інститут св. Володимира у Торонто; Інститут св. Петра Могили у Саскатуні; Інститут св. Йоана в Едмонтоні), братствами, музеями, бібліотеками тощо в багатьох провінціях Канаді та штатах США.

Поява та функціонування православних церков в Америці, які мають свої особливості, підпорядковуються спільній закономірності: вони існують в іноетнічному та іномовному середовищі, яке розглядає їх як релігійну меншину, як релігійні об'єднання громадян країни проживання, але не основної титульної етнорелігійної спільноти. Все це накладає на існування та діяльність православних церков відповідні обмеження, виставляє свої специфічні вимоги. До виконання своєї генеральної функції – вести вірних до спасіння в межах церкви, українські православні церкви в Америці, як і грецька чи російська, мають за мету стати осередком рідної культури для людей певної національності.

Українці, що прибували в Америку, як і поляки чи серби, на відміну від англомовних мігрантів з країн Європи, мали особливу потребу в своїй церкві, де люди одного етнічного і географічного походження розмовляють українською мовою, шанують українські звичаї, культурно себе ідентифікують з українським народом, мають етнозабарвлену ментальність, стиль думання, вираження свого індивідуального «я» і колективного «ми».

Катастрофи, які супроводжували українців від кінця XIX ст. і до нашого часу, виштовхували з України щороку десятки тисяч людей, спричинивши всі чотири хвилі масової еміграції українців. Серед тих, хто назавжди покидав Батьківщину, були і селяни чи робітники, представники інтелігенції, політичні і громадські діячі, ветерани армії УНР та УПА, які виїжджали з країни з різних мотивів. Завдяки цим людям в діаспорі були створені дуже динамічні структури, які охопили всі сфери життя українців на чужині. Частиною цього потужного руху стали національні Церкви, які фактично воцерковили життя діаспорчан, а церковне – прагнули політизувати.

Особливо відчутним став приплив, а отже і активність православних у 20-х рр. XX ст. – в Америці з'являється українське православ'я як «вияв реакції на заіснувавший стан речей серед українців греко-католиків: в США з почину частини їхнього духовенства, а в Канаді – самих мирян» [4]. Цей факт розцінюється багатьма дослідниками як випадковий, який ніхто і ніколи спеціально не планував. Незважаючи на те, українське православ'я в США вкоренилося, зазнало розвитку, а в Канаді «встабілізувалося в церковну структуру» і це стала винятком в системі світового Православ'я.

Генеза українського православ'я в Америці ґрунтовно представлена в документально-монументальній праці Ю. Мулика-Луцика [1], який докладно і всебічно у другому томі своєї історії простудіював об'єктивні і суб'єктивні причини появи православ'я в Америці. На його думку, цьому сприяло регіональне походження українців-мігрантів, що визначало їхню релігійність і церковну приналежність, дискримінаційна політика Ватикану в управлінні греко-католицькими громадами за океаном, сам факт їхнього підпорядкування латинському єпископатові, який прагнув наблизити східний обряд цих емігрантів до обряду латинського, переслідування українських священників латинськими єпископами, примус записувати греко-католицькі церкви та їхнє майно на римо-католицькі єпископства тощо.

Свої духовні центри, єпархіальні й парафіяльні структури, Українська Православна Церква почала утворювати в діаспорі дещо пізніше, у 20–30-ті рр., з вихідців із традиційно православних регіонів Західної України – Волині, Холмщини, Буковини. Помітну роль в об'єднанні православних громад у Канаді відіграв Інститут імені Петра Могили, заснований у місті Саскатуні 1916 р. Православні громади Канади, США, Бразилії, Аргентини поповнювалися між двома світовими війнами за рахунок українських емігрантів із Польщі й Румунії, а також за рахунок переходу частини українських греко-католиків у православ'я через їхню незгоду із запровадженням григоріанського календаря у церковне життя і спроб запроваджувати у візантійсько-український обряд уніатів латинські (римо-католицькі) елементи.

Проте остаточне оформлення організаційних структур Української Православної Церкви в усіх країнах поселення українців припадає на повоєнний період. Найактивнішу участь у її розбудові взяли митрополит Іларіон (Іван Огієнко, 1882–1972 рр.) і митрополит (з 1990 р. до 1993 р.), а згодом патріарх Київський і всієї України Мстислав (Степан Скрипник, 1898–1993 рр.).

З огляду на духовні потреби кількомільйонної української діаспори на Заході, гостро постала проблема храмів та їхнього облаштування. Приїжджі українці були незаможні, тому в першій половині XX ст. нові храми в країнах поселення майже не будувалися: представники першої (1890–1910 рр.) і другої (1918–1930 рр.) хвиль еміграції влаштовували тимчасові церкви в будинках нецерковного призначення, купували або винаймали храми в місцевих римо-католицьких та різних протестантських громадах. Емігранти ставили в них іконостаси з намальованими кимось із членів громади іконами (рідше – з привезеними з України народними образами), намагалися, як це було можливо, надати інтер'єрам цих пристосованих церков традиційного українського вигляду.

Сьогоднішні досягнення української еміграції, зокрема досягнення Церкви в різних країнах поселення – це наслідок копіткої праці й жертви кількох поколінь, в т.ч. і поколінь духовенства, Церкви з її організаційною структурою: парафі – єпархія–вірні, священик, єпископ [2].

Історія еміграції складалася не лише з конструктивних щодо церкви і народу моментів, зокрема організації українських переселенців у душпастирські осередки й виховання їх у душі спільноти-громади. В останні роки ситуація ускладнилася тим, що в лави усталеної спільноти української діаспори почала вливатися нова, четверта хвиля українських іммігрантів. Цей міграційний потік пов'язують з «горбачовською перестройкою». Так, за даними канадійського посольства в Києві впродовж 1985–2000 рр. за океан прибуло 30 тис. українців. Статистичні дані підтверджують, що потужність української міграції сьогодні не зменшується, але мотиви тих переселень є принципово іншими, порівняно з трьома попередніми. Розширилася географія переміщень. Поруч з офіційною, активно розвивається нелегальна еміграція. Кількість тих, хто за останні роки виїхав з України, за деякими даними нараховує 7 мільйонів осіб. Частина з них налаштована повернутися, бо мають надію на покращення життя в Україні і свій статус в ній. Багато з емігрантів мають вищу освіту, володіють іноземними мовами, сучасними технологіями. Виникла проблема між представниками різних хвиль еміграції. Остання еміграція не орієнтована на національні цінності: інтернаціоналізована або космополітизована комуністичною доктриною, з атеїзованою і секуляризованою свідомістю. І замість нової евангелізації новоприбулих українців, Церква, звинувачуючи новоукраїнців в неукраїнськості, закрилася від нової хвилі переселенців. Історичні для закордону українські церкви в нових умовах погано виживають, діти іммігрантів майже повністю асимільовані (канадеїзовані, австралоїзовані, американізовані тощо), вони втрачають мову, відтак церковні служби відбуваються двома мовами, часописи також двомовні. Українська мова не є вже мовою внутрішньосімейного спілкування, а швидше існує як етнографізм, активно виводиться з функціонального поля самоідентифікації українців за походженням.

Непрості часи переживає церква за кордоном, її основні сподівання пов'язуються з відродженням релігійного життя в самій Україні, яке, нажаль, розділене на безліч церков, напрямків, віросповідань. Хоча, можемо констатувати, що Церква виконала основну свою місію: рятувала та оберігала українські душі, духовно підтримувала українство на чужині, була зв'язком зі світом духовним і з світом національним. Вона уберегла переважну частину іммігрантів від ополячення, русифікації, американізації тощо, залежно від того, де проживали українці. В свою чергу й українська імміграція належно виконала свою роль – вона підтримувала Церкву загалом, священиків зокрема на чужині, але зуміла зміцнитися, щоб допомогти становленню української незалежності й відновленню церковного життя в Україні.

Завдяки Церкві або в тісній співпраці з нею українська діаспора зберегла свою духовність, обряд, мову, ідеал незалежності України. Церкви-храми, школи, різні організації, наукові інститути з університетськими кафедрами українознавства включно, економічні установи, видавництва тощо – всі вони пропагували у вільному світі ідею самостійної України і такої ж Української Церкви з устроєм Патріархату в ній. Вони здобували прихильників і приятелів українських самостійницьких ідеалів, незважаючи на супротив цьому різних народів, урядів, політичних сил. Досвід, який здобула Церква за кордоном, має бути усвідомлений і використаний Україною. Серед таких історичних здобутків, без сумніву, назвемо досвід виживання і функціонування у ворожому (в кращому випадку – нейтральному) середовищі; досвід виховання християнина, опікування християнською особою, родиною, спільнотою; досвід створення громадських церковних організацій; тотальністю своєї присутності в індивідуальному і суспільному житті українців; жертовністю, патріотизмом, освіченістю, порядністю священства; вмінням підняти свідомість нації, її самоповагу; досвідом спілкування зі світською владою тощо. Церкві є для кого і з

ким працювати, за умови поширення душпастирства не лише серед етнічних українців, хоча й ця паства – чимала. За твердженням відомого дослідника діаспори Станіслава Лабезника, який спирався на дані офіційної статистики та оцінки українських громадських та церковних об'єднань, в країнах поселення українських громад, нині мешкає близько 20 млн іноземних громадян українського походження.

За кордоном немало православних українців, які належать різноманітним православним об'єднанням. Серед них є такі, що знаходяться в молитовному та єхаристійному єднанні з УПЦ, УПЦ КП, УПЦ Константинопольського Патріархату, УАПЦ (Собороправна) тощо. Всі вони також мають свої веб-сторінки у всесвітній мережі інтернету [3].

Традиційно українською діаспорою опікувалися в основному священики УГКЦ і УАПЦ, що підпорядковуються Константинопольському Патріархату. Останніми роками з'явилися священики УПЦ і УПЦ Київського патріархату, а отже, і громади цих конфесій. Не беручи до уваги проблему міжцерковного протистояння між ними й суперництво за привернення віруючих українців, необхідно відзначити загальну системну нестачу священиків, в т.ч. і для греко-католиків. Навіть в середині ХХ ст., періоду відносно стабільної і зростаючої ролі церкви в житті діаспорних українців, православні і греко-католицькі священики-українці вимушені були обслуговувати декілька парафій. Так, о. Іван Ярмусь, який служив в Канаді в УАПЦ, долав на відстані до 700 км, щоб провести літургію в храмі для українських канадійців [4].

Загалом Українські Церкви в минулому успішно виконали свою роль в етнічно-національному та духовному збереженні українців, які проживали в інших країнах. Аналізуючи історичні здобутки і сучасні проблеми Українських Церков у діаспорі, виявляючи точки дотику і поле співпраці діаспорних християн з матірними Церквами, можна зробити висновок, що Церква переживає складний період свого буття, зумовлений ситуацією постмодерну.

Список використаних джерел:

1. Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-православної церкви в Канаді. В 6-ти томах. – Вінніпег, 1984–1992.
2. Релігія і Церква в історії української діаспори /За ред. проф. А. Колодного. – К.: УАР, 2012.
3. Українські Православні в Діаспорі. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/resources/webcatalog/ortho_diaspora.
4. Ярмусь Степан. Нарис історії Українського Православ'я в Америці. Рукопис. – Вступні завваги.

Georgiy Filipovich

UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH IN AMERICA AND ITS ROLE IN THE PROCESSES OF NATIONAL IDENTIFICATION OF DIASPORA UKRAINIANS

The thesis is analyzed the role of Ukrainian Orthodox Church in America in the processes of national identification of diaspora's Ukrainians. It is discovered the features of immigrant religious being, the church's role in the preservation and the development of Ukrainian migrants identity and confessionality in different-ethnic and multi-religious environment.

Key words: *Orthodox Church in America, national identification, religious identity, Ukrainians of Diaspora.*